

Голові спеціалізованої вченої ради РСВР 239
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
доктору економічних наук, професору
Анатолію ДІБРОВІ

ВІДГУК

офіційного опонента

професора кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
доктора економічних наук, доцента **БЕЗВЕРХОГО Костянтина Вікторовича**
на дисертацію **ЦЮМАЛЬЧУКА Олександра Леонідовича**
на тему: **«Економічний механізм регулювання лізингових операцій
в аграрному секторі України»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Аграрний сектор є одним із ключових секторів національної економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частку експортного потенціалу та відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку сільських територій. Водночас сучасні умови функціонування аграрного виробництва характеризуються високою капіталомісткістю, потребою у постійному оновленні машинно-тракторного парку, впровадженні інноваційних технологій та модернізації виробничої інфраструктури. За таких умов лізинг виступає одним із найбільш ефективних інструментів інвестиційного забезпечення аграрних підприємств, дозволяючи залучати сучасні основні засоби без значних одноразових фінансових витрат.

Особливої актуальності проблема набуває в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Збройна агресія спричинила значні втрати виробничого потенціалу аграрного сектору, руйнування матеріально-технічної бази, порушення логістичних ланцюгів, обмеження доступу до кредитних ресурсів та зростання інвестиційних ризиків. У цих умовах розвиток ефективного економічного механізму регулювання лізингових операцій є одним із пріоритетних напрямів державної економічної політики, спрямованої на відновлення конкурентоспроможності аграрного виробництва та забезпечення його сталого розвитку.

Водночас існуючий механізм регулювання лізингових операцій в Україні залишається недостатньо ефективним. Серед основних проблем слід виділити недосконалість нормативно-правового забезпечення, обмеженість державної фінансової підтримки, недостатній рівень розвитку інституційної інфраструктури ринку лізингових послуг, високу вартість фінансових ресурсів, нерівномірність регіонального розвитку лізингового ринку та недостатню адаптацію механізмів державного регулювання до сучасних викликів. Це стримує оновлення основного капіталу аграрних підприємств, знижує рівень їх інвестиційної активності та конкурентоспроможності.

Таким чином, необхідність вирішення зазначених наукових і практичних проблем, їх значення для модернізації матеріально-технічної бази аграрних підприємств, підвищення

інвестиційної активності, забезпечення продовольчої безпеки держави та післявоєнного економічного відновлення України зумовлюють актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження є складовою частиною планів науково-дослідних робіт кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, в межах яких дисертантом було досліджено роль лізингових механізмів у забезпеченні інвестиційного розвитку аграрних підприємств, проведено оцінювання бар'єрів доступу сільськогосподарських товаровиробників до лізингового фінансування та розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями О. Л. Ціомальчука надає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими, логічно послідовними й достовірними. Високий рівень наукової аргументованості забезпечено використанням сучасного методологічного інструментарію, комплексним аналізом теоретичних положень, нормативно-правової бази, результатів вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, а також значного масиву статистичних і аналітичних матеріалів.

Викладені у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовано із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Так, діалектичний та системний методи застосовувалися для розкриття сутності та структури економічного механізму регулювання лізингових операцій як цілісної системи взаємопов'язаних елементів; абстрактно-логічний метод використовувався для уточнення понятійно-категоріального апарату у сфері аграрного лізингу та формулювання теоретичних узагальнень; порівняльний аналіз було застосовано для дослідження зарубіжного досвіду державного регулювання аграрного лізингу та виявлення ступеня відповідності вітчизняної системи стандартам ЄС; статистичний аналіз і групування застосовувалися для дослідження динаміки та структури ринку аграрного лізингу, оцінки рівня зношення матеріально-технічної бази агропідприємств; кореляційно-регресійний аналіз було використано для побудови авторської факторної моделі КЕЕЛ та ідентифікації ключових детермінантів ефективності лізингових операцій; метод скорингового оцінювання було застосовано для розроблення Агролізингового скорингового індексу (АСІ) та шкали «зон» кредитоспроможності лізингоодержувача; сценарне моделювання застосовано для побудови прогнозних сценаріїв розвитку ринку аграрного лізингу на 2025–2030 рр. за оптимістичним, базовим і песимістичним варіантами.

Достовірність і обґрунтованість наукових результатів та висновків дисертації підтверджено апробаціями на підприємствах і обговоренням на наукових конференціях. Це дозволяє засвідчити достатню обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Матеріал дисертації викладено послідовно і зрозуміло, завдяки чому простежується логіка дослідження. Одержані здобувачем наукові результати аргументовані, достовірні, мають високий рівень оволодіння методологією наукової діяльності, що підтверджується повнотою аналізу достатнього різноманіття і масиву наукових першоджерел за темою дослідження.

Наукові положення логічно витікають із мети й завдань дослідження, опрацьовано сучасну наукову літературу, діючі нормативно-правові акти. Усі ключові положення побудовані на широкій емпіричній базі: статистичні звіти, галузеві аналітичні матеріали.

Це забезпечило глибину дослідження і достовірність отриманих результатів, свідчить про належну аргументованість і виваженість висновків.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна результатів дослідження О. Л. Ціомальчука полягає в подальшому розвитку теоретичних засад та розробленні нових методичних підходів і практичних інструментів удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Наукова цінність проведеного дослідження полягає в удосконаленні методичного підходу до оцінювання ефективності лізингових операцій. Автором удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності лізингових операцій в аграрному секторі на основі багатокритеріальної системи показників, яка охоплює фінансово-економічні, виробничі та ризикові параметри використання лізингового фінансування та враховує сезонність надходження доходів, трансакційні витрати й галузеві ризики (с. 61–63). Дисертантом зазначено, що апробація методики на вибірці аграрних підприємств підтвердила її практичну придатність для порівняльної оцінки результативності різних моделей лізингового фінансування залежно від масштабу діяльності, виробничої спеціалізації та фінансового стану господарств. Запропонована шкала інтерпретації індексу дає змогу класифікувати лізингові операції за рівнем ефективності та використовувати результати оцінювання для прийняття управлінських рішень (с. 225–226).

У ході дослідження у дисертації набув подальшого розвитку методичний підхід до оцінювання бар'єрів розвитку аграрного лізингу, що ґрунтується на комплексному аналізі економічних, інституційних, нормативно-правових та інформаційних чинників із визначенням сили їхнього впливу на доступність лізингового фінансування (с. 225).

За результатами проведеного дослідження, дисертантом удосконалено науково-методичні засади формування державної політики розвитку аграрного лізингу, що базуються на багаторівневій системі регуляторного впливу та охоплюють законодавче забезпечення, фінансове стимулювання, інституційну підтримку, цифровізацію процедур і моніторинг результативності державних заходів (с. 115–149).

Здобувачем удосконалено організаційно-економічні підходи до взаємодії учасників ринку аграрного лізингу, реалізовані через модель партнерської взаємодії аграрних підприємств, лізингових компаній та державних інституцій, яка поєднує оцінювання ефективності лізингових операцій, моніторинг фінансової надійності учасників та управління ризиками (с. 22, 226–227).

Практична цінність результатів дослідження

Практичне значення дисертації полягає в тому, що розроблені методичні підходи та практичні рекомендації можуть бути використані:

- Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України – при розробленні та удосконаленні державних програм підтримки аграрного лізингу та підготовці законодавчих ініціатив у сфері аграрного лізингу;

- Фондом Державного майна України – реформуванні ДПАТ НАК «Укراгролізинг»;

- Міністерством фінансів України та Національним банком України – при формуванні регуляторної бази для небанківських фінансових установ лізингової галузі та розробленні гарантійного механізму ФГАЛ;

- лізинговими компаніями та АТ Фондом декарбонізації України – при впровадженні методики АСІ-скорингу, Протоколу раннього попередження (ПРП) та програми лояльності «Партнер плюс»;

- аграрними підприємствами – при самостійній оцінці доцільності лізингу за методикою КЕЕЛ та плануванні технічного переоснащення на основі моделі П5ЛФ;
- науково-дослідними установами аграрного профілю – при проведенні досліджень у сфері фінансового забезпечення відтворення матеріально-технічної бази аграрного виробництва.

Повнота висвітлення результатів дослідження в публікаціях

Основні положення та найважливіші результати дисертації опубліковано у 9 наукових працях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей.

Ключові наукові результати дисертації доповідалися і обговорювалися на: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності» (м. Київ, 25 травня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Економічні дні-2024» (м. Київ, 10 квітня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Agricultural and food economics-2024» (м. Київ, 19–20 вересня 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові дослідження та методи їх проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Вінниця, 04 жовтня 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Економічні дні – 2025» (м. Київ, 10 квітня 2025 р.).

Відсутність порушень академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій О. Л. Цюмальчука дозволив встановити, що у дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено, оскільки здобувач усі цитування інших авторів здійснював із посиланням на відповідні джерела, тобто дотримувався принципів академічної доброчесності у процесі проведення дисертаційного дослідження. Таким чином можна зробити висновок, що здобувач при підготовці дисертації вимоги та правила академічної доброчесності виконав повністю.

Дискусійні положення та зауваження

Результати дисертації О. Л. Цюмальчука в цілому слід оцінити позитивно, але вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні аспекти дисертації та висловити такі зауваження:

1. У науковій новизні набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі через розширення його змістовної характеристики як багаторівневої адаптивної системи взаємодії державних інституцій, фінансових посередників, лізингових компаній та аграрних товаровиробників (с. 23). Варто було б розкрити, які проблеми економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України закриває введення вказаного поняття.

2. Автором удосконалено підходи до визначення сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій з урахуванням специфіки аграрного виробництва на основі синтезу теорій транзакційних витрат, агентських відносин та реляційних контрактів, що дозволило, на відміну від існуючих підходів, охарактеризувати лізинг як інтегрований інституційний механізм взаємодії між агровиробниками, лізинговими компаніями та державою (с. 21). Незрозуміло, яким чином було удосконалено вищевказані підходи і що це дало?

3. Набули подальшого розвитку наукові підходи до адаптації міжнародного досвіду регулювання аграрного лізингу на основі селективної імплементації зарубіжних регуляторних, фінансових та інституційних інструментів з урахуванням економічних умов, інституційної

спроможності та стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору України (параграф 1.3, розділ 1, с. 70–88). Водночас, необхідно було більш чітко пояснити, як саме вищевказані наукові підходи сприяють адаптації міжнародного досвіду регулювання аграрного лізингу та у чому полягають їх практичні переваги для аграрного сектору України.

4. Здобувач наводить структуру об'єктів аграрного лізингу в Україні за 2023 р. (табл. 2.24, с. 130), однак для оцінки в динаміці необхідно було б взяти часовий проміжок мінімум за п'ять останніх років (2021–2025 рр.). Це б дозволило зробити компаративний аналіз структури об'єктів аграрного лізингу в Україні за відповідні роки.

5. Автор наводить: 1) теоретичну модель розподілу ризиків у лізингових відносинах аграрного сектору (табл. 1.3, с. 41), яку складено на основі відповідних джерел [39; 53; 54; 61]; 2) теоретичну схему адаптованої моделі державного регулювання аграрного лізингу в Україні (концептуальний рівень) (табл. 1.11, с. 87), яку розроблено автором на основі [105, 54, 57, 71, 74, 78, 80, 84, 101]. Проте, незрозуміло, який внесок автора у запропоновані розробки.

6. Автором запропоновано законодавчий пакет «Аграрний лізинг – 2025» (табл. 3.10, с. 189), однак не наведено достатньо детального аналізу його відповідності чинному законодавству України та праву Європейського Союзу, а також можливих юридичних ризиків реалізації запропонованих змін.

Висловлені зауваження та зазначені недоліки можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації та не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому.

Загальний висновок

Дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України» є самостійним, завершеним, достовірним дослідженням актуального наукового завдання. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, викладена науковою мовою, розділи роботи пов'язані між собою структурно і змістовно, висновки ґрунтуються на результатах проведеного дослідження та є аргументованими.

Враховуючи актуальність, новизну, обґрунтованість і достовірність одержаних наукових результатів та практичну цінність сформульованих положень і висновків, можна стверджувати, що дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Ціомальчук Олександр Леонідович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент професор кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, доцент Костянтин БЕЗВЕРХИЙ